

УДК 37.014.1

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Я.Г. Гриньова, доцент, к.п.н., ХНАДУ

Анотація. Обґрунтовано модель формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін. Сформульовано педагогічні умови, за яких буде досягнуто успішність процесу формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі.

Ключові слова: правова культура, модель формування, правові дисципліни.

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ТРАНСПОРТНОЙ ОТРАСЛИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН

Я.Г. Гринева, доцент, к.п.н., ХНАДУ

Аннотация. Обоснована модель формирования правовой культуры будущих специалистов транспортной отрасли в процессе изучения правовых дисциплин. Сформулированы педагогические условия, при которых будет достигнута успешность процесса формирования правовой культуры будущих специалистов транспортной отрасли.

Ключевые слова: правовая культура, модель формирования, правовые дисциплины.

THEORETICAL GROUNDING OF MODEL OF LEGAL CULTURE FORMING OF FUTURE SPECIALISTS OF TRANSPORT INDUSTRY IN THE PROCESS OF STUDY OF LEGAL DISCIPLINES

Y. Grinyova, Associate Professor, Candidate of Pedagogical Science, KhNAHU

Abstract. The model of legal culture forming of future specialists of transport industry which in the process of study of legal disciplines is grounded. Pedagogical conditions at success of the process of legal culture forming of future specialists of transport industry will be attained are set forth.

Key words: legal culture, model legal discipline.

Вступ

В умовах інтеграції України до Транс'європейської Транспортної Мережі особливо важливим стає питання розвитку національної транспортної галузі з подальшим забезпеченням ефективності і стабільності функціонування транспортних підприємств, установ, організацій, що зумовлює необхідність підвищення рівня правової культури фахівців, які забезпечують вирішення

вкрай важливих соціально-економічних завдань держави. Одним із яких є й підвищення рівня безпеки дорожнього руху, про що свідчить Концепція Державної цільової програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2016 р., схвалена Кабінетом Міністрів України. Концепцією програми передбачено шляхи розв'язання проблеми безпеки дорожнього руху, одними із яких є підвищення професійного рівня особового складу Державтоінспекції, а також

державних службовців та працівників Укртрансінспекції; підвищення ефективності підготовки учасників дорожнього руху шляхом запровадження новітніх методів навчання. Отже, урахування та поєднання майбутньої професійної діяльності означених фахівців, змісту їх професійно-правової підготовки та новітніх технологій навчання дозволили розробити модель формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін.

Аналіз публікацій

Аналіз сучасних наукових праць свідчить про широке використання моделей у різних галузях науки та техніки. На жаль, вивчення праць учених, які займаються теоретичними питаннями педагогічного моделювання та його практичним утіленням [1–4; 6–10; 12], дає підстави для твердження про те, що спеціального наукового дослідження щодо дидактичного моделювання формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі до сьогодні не проводилося. Утім, цінні дані, що наявні нині в галузі педагогічного моделювання, можуть слугувати добрим підґрунтям для надолуження цієї прогалини.

У широкому розумінні поняття моделювання виражає загальний аспект пізнавального процесу, адже, як пише І. Новак, «пізнати об'єкт – означає змоделювати його» [11]. У вузькому розумінні моделювання – це специфічний спосіб пізнання, за допомогою якого одна система (об'єкт дослідження) відтворюється в іншій (моделі). Г. Суходольський окреслює моделювання «як процес створення ієрархії моделей, у якій деяка реально існуюча система моделюється в різноманітних аспектах і різними засобами» [15]. В. Штоф вважає, що модель становить концептуальний інструмент, аналог певного фрагмента соціальної дійсності, що служить для зберігання та розширення знання про властивості й структуру процесів, що моделюються, орієнтований на управління ними [16]. О. Мещанінов, визначає, що «будь-яка модель – це деяка абстракція, ланка у ланцюзі пізнання, – від досвіду до абстракції, до розуміння відкритих явищ і знову до практики, до використання отриманих знань». Автор пропонує влучне порівняння педагогічних моделей з іншими суспільними явищами, наприклад:

«Процес праці є діяльністю, спрямованою на досягнення визначеної мети. Важливим, організуючим елементом цілеспрямованої діяльності є мета – образ бажаного майбутнього, тобто модель стану, на досягнення якого і спрямована діяльність. Системність діяльності проявляється в тому, що вона здійснюється за визначеним планом чи за визначеним алгоритмом. Відповідно, алгоритм – образ майбутньої діяльності, її модель». Саме тому моделювання є обов'язковим кроком у будь-якій цілеспрямованій діяльності і є не частиною, а аспектом цієї діяльності [10].

Мета і постановка задачі

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні розробленої моделі формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі професійної підготовки, яка, за умови її цілісної реалізації на практиці, дозволила б ефективно підвищити рівень їх правової культури відповідно до стандартів вищої освіти та вимог сучасного суспільства.

Модель формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін

Розроблена модель (рис. 1) містить такі структурні блоки: цільовий, змістовий, процесуально-операційний та результативний.

Об'єктом моделювання виступає процес формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі.

Формування правової культури цієї категорії студентів розглядається як складний, систематичний, послідовний, узгоджений процес впливу на свідомість з метою накопичення майбутніми фахівцями знань, умінь і навичок із подальшою їх позитивною реалізацією в суспільній і професійній діяльності, результатом чого стає правокультурність, досвідченість, правомірна діяльність індивіда.

Під моделлю формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін розуміється опис і теоретичне обґрунтування структурних і функціональних компонентів цього процесу.

Рис. 1. Модель формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін

До принципів побудови моделі формування правової культури слід відносити: цілеспрямованість, системність, цілісність, планомірність, науковість, інтегративність, оскільки цілеспрямованість процесу моделювання при формуванні правової культури полягає в чіт-

кій регламентації мети й очікуваних результатів: саме мета має пронизувати кожен компонент та елемент процесу формування; систематичність передбачає дотримання логічних і послідовних зв'язків у процесі моделювання; цілісність (структурна і змістова)

виявляється у внутрішній єдності, пов'язаності всіх частин моделі формування правової культури; науковість моделювання означає об'єктивне висвітлення наукових фактів, понять, теорій із подальшою перспективою розвитку визначеного предмета моделювання; перспективність реального впровадження теоретичних основ моделювання у практичну діяльність і зв'язок теорії з майбутньою професійною, суспільною діяльністю, наукою, виробництвом; інтегративність полягає в об'єднанні різнорідних наукових підходів, міждисциплінарних зв'язків.

В основу методологічних підходів формування правової культури під час вивчення правових дисциплін були закладені культурологічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, діяльнісний, які й пронизують весь процес теоретичної та практичної професійної підготовки.

У процесі моделювання важливо не залишити поза увагою жоден окреслений елемент (деталь), який підлягає обґрунтуванню, у тому числі надзвичайно важливо враховувати характерні ознаки, притаманні категорії фахівців, які є суб'єктом моделювання.

Подальше осмислення феномена правової культури майбутнього фахівця транспортної галузі дало можливість дійти висновку, що йдеться про складне інтегроване утворення, складниками якого є такі компоненти, як: особистісно-мотиваційний, когнітивний (інтелектуальний) і діялісно-регулятивний (поведінковий), які й утворюють змістовий блок моделі та які надалі можна розглядати як рівні послідовного процесу формування правової культури майбутніх фахівців.

Особистісно-ціннісний компонент виявляється у формуванні в суб'єктів учіння мотивації до пізнання правових засад розвитку та діяльності нашого суспільства, правових основ регулювання майбутньої професійної діяльності. Отже, важливим завданням викладача при формуванні правової культури студентів у процесі вивчення правових дисциплін є створення необхідних установок, спрямованих на усвідомлення студентом цінності права (соціальна, інструментальна, особистісна), дотримання ним правових норм, на засвоєння правових знань і набуття правових умінь як необхідних умов для успішної професійної та суспільної діяльності. Результатом такої діяльності педагога має

стати підвищення студентської пізнавальної активності, мотивації діяльності, що сприяє формуванню пізнавального компонента правової культури.

Основа когнітивного компонента правової культури фахівців транспортної галузі утворює сукупність засвоєних студентом відомостей, понять, уявлень і поглядів про правову дійсність, які необхідно формувати у процесі вивчення правових дисциплін. Міцні й дієві знання повинні характеризуватися повнотою змісту, системністю, докладністю, узагальненістю та високим ступенем їх засвоєння [17]. Правові дисципліни є не тільки засобом отримання знань, але й основою формування правової культури. Уся система навчання у ВНЗ спрямована на розвиток, становлення як обізнаної, вихованої, культурної людини, так і висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця.

Сутність діялісно-регулятивного (поведінкового) компонента правової культури фахівців транспортної галузі полягає у формуванні навичок, умінь і здатностей, які необхідно формувати у процесі вивчення правових дисциплін. Практичне застосування знань забезпечує їх перехід у навички й уміння. Систематичні вирішення завдань правового характеру дозволяють перетворити знання на навички. Наприклад, знання про вимоги до форми й змісту позовної заяви забезпечують перетворення їх на навички у складанні такого процесуального документа за умови частих тренувань. Практичне застосування знань і навичок у навчальному процесі забезпечує їх перетворення на складні уміння, які за обсягом є вужчими, ніж знання. До рівня уміння потрапляє лише та частина знань, яка має суттєве значення у професійній і суспільній діяльності. Правові уміння – це здатність застосовувати знання та навички у практичній діяльності. Видатний педагог Я. Каменський писав, що все має закріплюватися постійними вправами: навчання неможливо довести до досконалості без частих та особливо майстерних повторень і вправ [5].

Характеристика компонентів правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі свідчить, що лише за допомогою забезпечення єдності правового навчання, правового виховання і правової діяльності буде досягнута культура правомірної поведінки. Це

може бути пояснене тим, що людина може знати правові норми, але на практиці чинити певні дії всупереч закону, і навпаки, особа може не знати законів, але діяти в межах загальноприйнятих правил. Так, більшість правопорушників свідомо вчиняють протиправні дії, знаючи завідомо міру покарання, натомість деякі члени суспільства, маючи досить низький рівень правових знань, характеризуються високим рівнем моральності, духовності, який свідчить про їхню поведінку в межах закону.

За визначенням О. Скакун, правомірна поведінка – це суспільно корисна правова поведінка особи (дія чи бездіяльність), яка відповідає приписам юридичних норм і охороняється державою [14, с. 448]. Правова культура – це лише позитивні соціальні цінності, у тому числі погляди, мотиви, установки, переконання, які знаходяться в основі правомірної поведінки.

Обґрунтування змістового блоку моделі, предмет якого був конкретизований відповідно до вимог ГСВО, Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників автомобільного транспорту від 14.02.2006 р. №136, робочих навчальних програм із правових дисциплін («Правознавство», «Транспортне право України», «Претензійно-позовна робота», «Митне право України», «Інтелектуальна власність», «Основи господарської (підприємницької) діяльності»), і визначення компонентів правової культури уможливили створення методологічної бази для продовження моделювання процесу формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі в ході вивчення правових дисциплін, зосередившись на процесуально-операційному блоці моделі, який утворюють такі етапи, як: мотиваційно-ціннісний, організаційно-змістовий, контроль-корекційний, реалізація яких на практиці у вигляді поетапного навчання є запорукою ефективності моделі.

Першим етапом процесуально-операційного блоку моделі є мотиваційно-ціннісний. Завдання викладача при формуванні позитивної мотивації щодо оволодіння правовою культурою полягає в тому, щоб «відкрити серце дитини», розбудити бажання до навчання, інтерес до нових дисциплін, до нових знань. Мета студента полягає в оволодінні необхідним спектром знань, умінь і навичок для

того, щоб їх ефективно реалізувати у практичній діяльності, а також бути конкурентоспроможним і успішним на ринку праці. При цьому за всієї значущості кожної конкретної професії, яку отримує людина, принципово важливо, щоб ця людина стала й була особистістю з високим рівнем загальної та професійної культури, широким кругозором, різнобічними інтересами, здатностями розуміти інших людей, зіставляти свої бажання й наміри з прагненнями та планами інших, доводячи це власними вчинками і ставленням до них. Відсутність або хибність такої мотивації призводить до загрози суспільної ізоляції та виникнення девіацій соціальної поведінки молоді [17].

Формування позитивних мотивів у традиційному навчанні, як правило, не є домінуючим, що створює значні проблеми в педагогічній практиці. Далеко не всі викладачі приділяють належну увагу мотивації студентів. Деякі вважають, якщо студент опинився у ВНЗ, то це його свідомий вибір і він має виконувати все, що йому рекомендує викладач; дехто спирається на негативну мотивацію на зразок: «Будеш пропускати лекції і семінари – не отримаєш залік» тощо. У такому разі студент намагається відвідувати пари, але не бере активної участі в навчанні. Цілком зрозуміло, що така ситуація є небезпечною, адже негативна мотивація не може бути довготривалою, оскільки породжує негативні емоції.

Загальний сенс формування мотивації щодо оволодіння правовою культурою полягає в тому, що викладачу, у першу чергу, потрібно перевести студентів із рівня негативного й байдужого ставлення до вивчення правових норм до зрілих форм позитивного, свідомого й відповідального ставлення.

Проблема байдужості та нерозуміння важливості й актуальності правових знань поширена саме серед студентів технічних ВНЗ, де вже на першому занятті лектор – викладач правової дисципліни – отримує від аудиторії питання такого ґатунку: «Навіщо нам вивчати право, ми ж не юристи й ніякого відношення до нього не маємо?». Побороти такі стійкі нігілістичні мотиви з характерним хронічним відтінком не завжди легко. Тому вже від першої «вступної» лекції, від того, які задачі поставить викладач перед аудиторією, яке змістове наповнення лекція буде

мати, яку емоційну інтонацію буде обрано лектором та ін., буде залежати результат формування мотивів і подальше ставлення студентів до навчання. Ефективність такого впливу буде залежати від добре обґрунтованих доводів щодо актуальності вивчення права, його ціннісної ролі в суспільстві та важливого практичного значення в регулюванні професійної діяльності майбутніх фахівців.

Вихованню позитивної мотивації студента у процесі вивчення правових дисциплін сприятимуть: допомога викладача при виконанні завдання у вигляді порад, рекомендацій, консультацій; незвичайна форма викладення матеріалу із застосуванням сучасних технологій; емоційність мови викладача; проведення пізнавальних командних ігор («Брейн-ринг», «Всезнайка»), конкурсів, конференцій; розв'язання та аналіз практичних ситуацій з використанням нормативно-правових актів; створення дискусійних ситуацій; самостійна підготовка студентами доповідей і рефератів із подальшим обговоренням в аудиторії; залучення студентів до роз'яснювальної роботи в студентському колективі (наприклад, у гуртожитку) з метою подолання правового нігілізму; залучення студентів до активної участі в позааудиторних виховних заходах на правову тематику (круглі столи, зустрічі з працівниками ОВС, юристами, вечори запитань-відповідей, конференції, брифінги та ін.).

Крім того, викладач повинен постійно пам'ятати, що правовій культурі протистоять такі явища, як правопорушення, невиконання законів, бездіяльне ставлення до обов'язків, які в сукупності створюють антикультуру в суспільному ладі та державному устрої, негативно впливають на правопорядок, режим законності, породжують правовий нігілізм, і відповідно формувати у студента негативне ставлення до подібних проявів у суспільно-професійній діяльності.

Другим етапом процесуально-операційного блоку моделі формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі є організаційно-змістовий. Сутність цього етапу полягає в такій організації навчально-пізнавального процесу, яка здатна забезпечити ефективно засвоєння студентами правових знань. Цього можна досягти шляхом впровадження активних видів навчання в поєдна-

нні з різними формами, методами та прийомами педагогічної взаємодії. Актуалізація такого навчання пояснюється стрімким науково-технічним прогресом, який спричиняє зростання обсягу інформації, що призводить до труднощів у засвоєнні знань, а отже, детермінує необхідність в реальній безперервній освіті, а також незадовільним станом традиційного навчання.

Становлення України як самостійної, незалежної, правової держави кардинальним чином вплинуло на всі сфери життєдіяльності, у тому числі й на процес модернізації вітчизняної освіти, що, зокрема, зумовило й пошук нових методів і засобів правового навчання, зорієнтованих на підвищення рівня правової культури та правосвідомості громадян. Про це свідчить хоча б той факт, що одним із завдань Національної програми правової освіти населення від 18 жовтня 2001 року є підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, викладачів правових дисциплін, громадян, які перебувають на державній службі та ін. У зв'язку з означеними змінами зросла потреба у фахівцях нової формації, змінилися державні стандарти вищої освіти, що, безумовно, вплинуло на зміст правознавчих курсів, а також на їх кількість. Так, сьогодні у вищих технічних закладах, окрім дисципліни «Правознавство», викладається ряд нових юридичних дисциплін, зміст яких відповідає сучасним вимогам, новому законодавству, носить практично-орієнтований характер.

Інновації в технології правового навчання полягають в оновленні методичних прийомів, наприклад, проведенні ділових ігор і застосуванні інших форм інтерактивного навчання. Інноваційне правове навчання становить сукупність нововведень, які виражаються в системі дій і операцій навчальної діяльності, дозволяючи швидко й ефективно досягнути прогнозуемого й діагностуючого результату [13]. Новизна у правовому навчанні може носити відносний характер. Як правило, методичні прийоми, які пропонують спеціалісти сучасному викладачеві, можна класифікувати на: ті, які є не настільки новими, наскільки добре забутими «старими»; ті, які використовуються сьогодні, але в системі навчання інших предметів; ті, що запозичені з досвіду передових зарубіжних країн.

Видається, що ефективному формуванню правової культури у процесі вивчення правових дисциплін сприяло б використання таких видів навчання, як: проблемне, модульне, контекстне та інформаційно-технологічне.

Третім етапом процесуально-операційного блоку моделі формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі є контрольно-корекційний.

Система навчання у вищій школі – багатогранний процес, який складається з цілого ряду взаємопов'язаних елементів. Серед них важливе місце посідає контроль знань, тобто організація зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Контроль знань студентів у процесі вивчення правових дисциплін є невід'ємним складником процесу навчання. Ця діяльність, як правило, спрямована на виявлення рівня засвоєння студентами вже вивченого матеріалу та визначення співвідношення досягнутих результатів із запланованими цілями навчання з метою з'ясування ступеня набуття ними соціального досвіду, опанування програмного матеріалу, оволодіння теоретичними та практичними правовими знаннями, навичками й уміннями.

Дуже важливим етапом в організації контролю знань є попередній контроль, який проводиться в основному з діагностичною метою. Саме попередній контроль допомагає педагогу визначити початковий рівень правових знань про державу і право, галузі права, джерела права; стан правосвідомості, правильність правового мислення студентів; володіння юридичною термінологією. Ці дані допоможуть своєчасно виявити недоліки й хибні знання, погляди, уявлення, переконання про правову дійсність і на підставі цього за допомогою корекційних дій організувати процес правильного усвідомлення, засвоєння, набуття правових знань, умінь і навичок.

У процесі вивчення правових дисциплін дуже важливе значення має поточний контроль знань. Він проводиться на семінарських заняттях у формі індивідуальної або фронтальної перевірки (юридичні диктанти; індивідуальні самостійні завдання у вигляді схем, кросвордів, таблиць; ділові ігри, виступи, доповіді, реферати на вільну чи визначену тему, перевірка конспектів лекцій), яка

дозволяє виявити ступінь сприйняття й засвоєння навчального матеріалу, якість навчальної роботи на заняттях студентів, їхнє ставлення до роботи й відповідальність; визначити недоліки в знаннях і намітити шляхи їх усунення; стимулювати інтерес студентів до предмета та їхню активність у пізнанні; визначити рівень опанування навичок самостійної роботи й намітити шляхи та засоби їх розвитку, а також дозволяє досягти бажаних і визначених цілей правового навчання відповідно до вимог, які висуваються до фахівців транспортної галузі.

Підсумковий контроль проводиться за результатами вивчення тієї чи іншої правової дисципліни у формі усного або письмового заліку чи іспиту. Метою такого контролю є оцінка якості засвоєних знань і вироблених навичок як показників результативності процесу учіння.

Дієвість і результативність схарактеризованих вище блоків моделі формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі є можливими за певних педагогічних умов, а саме:

- забезпечення професійно спрямованого правового навчання, що передбачає використання потенціалу спеціальних правових дисциплін, що викладаються для студентів відповідних напрямів підготовки, з актуалізацією внутрішньо-предметних і між-предметних зв'язків; запровадження нових правових курсів, факультативів для реалізації принципу доступності правової освіти; збільшення навчальних годин на професійно-орієнтовані правові дисципліни;
- організація самостійної роботи студентів із правової самоосвіти, яка здатна забезпечити формування у студентів прагнення до правового самонавчання та самовдосконалення;
- підготовка викладачів правових дисциплін до формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі, що передбачає підвищення якості викладання правових дисциплін за рахунок належної професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Наступний блок моделі формування правової культури – результативний – вибудовується на припущенні, що за умови цілісної реалізації на практиці всіх попередніх складників запропонованої моделі буде досягнуто певних результатів, що відповідатимуть

визначеним показникам і критеріям, на підставі яких здійснюється оцінка рівнів сформованості правової культури, які, у свою чергу, емпірично підтверджуватимуть правильність теоретичних підходів до формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі.

Критерії правової культури – ознаки, за допомогою яких формулюється висновок про рівень культури людини, оцінюють результати навчально-виховного впливу.

Рівень правової культури – ступінь сформованості у студента когнітивного, особистісно-ціннісного, діяльнісно-регулятивного компонентів, показниками яких є знання, цінності, уміння й навички про право та правову дійсність. Рівень правової культури більшість науковців визначають як високий, середній, низький.

Отже, сформованість особистісно-ціннісного компонента правової культури студентів виявляється у: ставленні до права як до соціальної, інструментальної, особистісної цінності; повазі до чинних норм на основі особистісної усвідомленості і переконаності в їх необхідності, справедливості, значущості й ролі в регулюванні суспільних відносин; позитивній, належній, правомірній поведінці, гуманному ставленні до оточуючого середовища; бажанні до самовдосконалення у вихованні і навчанні; прагненні до реалізації у професійній діяльності; активній негативній позиції щодо вчинків, спрямованих на порушення законів.

Сформованість когнітивного компонента правової культури студентів виявляється у: знаннях системи права і законодавства України і вільній орієнтації в них; знаннях основної низки законів, зорієнтованих на регулювання професійної діяльності; розвинутому правовому мисленні.

Сформованість діяльнісно-регулятивного компонента правової культури студентів виявляється в: уміннях застосовувати норми права у практичних ситуаціях професійної та суспільної діяльності; твердих навичках дотримання правових норм; уміннях вибору правильної лінії поведінки у вирішенні конкретних питань; уміннях відстоювати свої законні права та інтереси, а також інтереси інших осіб; уміннях складати й оформляти

різного роду документи; уміннях аналізувати нормативно-правові акти й застосовувати їх норми в професійній і суспільно-корисній діяльності; уміннях самостійно приймати рішення та ефективно виконувати професійні обов'язки; уміннях організувати роботу з планування та вирішення професійно-правових завдань; уміннях проводити аналіз нормативної бази і робити обґрунтовані висновки; активній соціально-правовій діяльності.

Отже, критеріями сформованості правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі доречно вважати мотиваційно-ціннісний (показники: ступінь сформованості правової свідомості, яка проявляється у відношенні до права як до соціальної цінності; зміни в мотивах правової підготовки; характер професійно-пізнавального інтересу до формування правової культури; ставлення до формування й удосконалення правової культури; сформованість особистісних якостей); когнітивний (показники: ступінь сформованості системи правових знань з основ теорії держави та права, основ конституційного, адміністративного, транспортного, підприємницького, кримінального права, знання з основ захисту прав і законних інтересів в судовому порядку (процесуальні норми); повнота та обсяг правових знань, їх актуалізація у процесі вирішення пізнавальних і практичних завдань та застосування в нових ситуаціях; ефективність реалізації у практичній діяльності); діяльнісно-регулятивний (показники: ступінь сформованості навичок і умінь, які свідчать про готовність до вступу в суспільно-правові відносини та яка проявляється у вільному використанні правового інструментарію, складанні необхідних для роботи документів (претензії, позови, протоколи, різного роду акти, договори тощо) та здатності постійно удосконалювати свій правовий рівень і діяти відповідно до норм права; сформованість і характер умінь правової діяльності: обсяг, повнота, комплексність, стійкість, гнучкість, дієвість умінь).

Таким чином, залежно від якості засвоєння правових знань й набуття правових умінь, навичок, сформованості особистісних характеристик, які відповідають критеріальним показникам правової культури, можна визначити рівні її сформованості:

– «високий» свідчить про сформовані професійно значущі мотиви студента щодо фор-

мування правової культури у процесі навчання, стійкий пізнавальний інтерес до формування й удосконалення правових знань; чітко виражене позитивне ставлення до удосконалення правової культури; сформовані на високому рівні особистісні якості (патріотизм, відповідальність, ерудованість, самостійність, культурність, грамотність, активність, освіченість, законслухняність, інформованість, толерантність, взаємоповага); повні та змістовні правові знання, що актуалізуються у процесі вирішення студентом пізнавальних і практичних завдань; повні, комплексні, стійкі, гнучкі, дієві уміння застосовувати правові знання у практичній професійній діяльності, які виявляються на творчому рівні;

– «середній» свідчить про сформовані соціальні мотиви студента щодо формування правової культури у процесі навчання, але недостатньо сформовані професійні мотиви; пізнавальний інтерес до формування й удосконалення правових знань, що виявляється ситуативно; індиферентне ставлення до удосконалення правової культури; сформовані окремі особистісні якості; неповні правові знання, що недостатньо виявляються у процесі вирішення студентом пізнавальних і практичних завдань; уміння застосовувати правові знання у практичній професійній діяльності на продуктивному рівні;

– «низький» рівень свідчить про відсутність мотивації до формування й удосконалення правової культури; перевагу у процесі навчання прагматичних мотивів; відсутність пізнавального інтересу до правового навчання; несформовані особистісні якості як показники правової культури (правова пасивність, правовий нігілізм); несформовані правові знання та неспроможність їх застосовувати в конкретних ситуаціях професійної діяльності.

Висновки

Отже, представлені в моделі (рис. 1) складники існують у тісному взаємозв'язку і єдності, розділити їх можна тільки умовно як теоретичну схему, яка показує складну будову правової культури та взаємодію її компонентів. На практиці модель завжди виявляється цілісно. Ступінь взаємозв'язку компонентів збільшується відповідно до ступеня розвитку особистості. Запропонована вище модель є описовим аналогом формування правової культури майбутнього

фахівця транспортної галузі та відображає формалізовані й аналітичні конструкції її найважливіших характеристик, носить прогностичний характер. Кожний із компонентів моделі виконує свою функцію, має специфічний зміст і методичні особливості, покликані вирішувати визначену частину педагогічного завдання – формування правової культури майбутніх фахівців.

Література

1. Архангельский С.И. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе / С.И. Архангельский. – М.: Высшая шк., 1976. – 200 с.
2. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе / С.И. Архангельский. – М.: Высш. шк., 1974. – 384 с.
3. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский. – М.: Высш. шк., 1980. – 368 с.
4. Грязнов И.А. Организационно-педагогические условия, модель формирования профессиональной компетенции таможенников в условиях служебной деятельности и их экспериментальная проверка / И.А. Грязнов, О.В. Миропольская, В.О. Лесков // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – 2009. – № 48/2, Ч. II. – С. 36–40.
5. Великая дидактика / Я.А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци // Педагогическое наследие; сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1989. – С. 11–106.
6. Лазарев М.І. Теоретичні і методичні засади моделювання змісту загальноінженерних дисциплін для технологій навчання студентів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ М.І. Лазарев. – Х., 2004. – 37 с.
7. Маслов В. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці / В. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 1. – С. 3–9.
8. Матросова И.Г. Модель поэтапного формирования технологической компетенции у студентов-технологов в процессе преподавания специальных дисциплин / И.Г. Матросова // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. – 2008. – № 3. – С. 124–132.

9. Мещанінов О.П. Моделювання розвитку систем: навч. посібн. / О.П. Мещанінов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 228 с.
 10. Мещанінов О.П. Моделювання систем. Концептуальні моделі та стратегії: навч. посібн. / О.П. Мещанінов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 192 с.
 11. Новак І.А. Дидактична модель підготовки оперативного складу Прикордонних військ України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І.А. Новак. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
 12. Павлютенков Є.М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Є.М. Павлютенков. – Х.: Основа, 2008. – 128 с.
 13. Певцова Е. Основные концепции правового образования / Е. Певцова // Учитель. – 2001. – № 4. – С. 43–47.
 14. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник / О.Ф. Скакун. – Х.: Консул, Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
 15. Суходольский Г.В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г.В. Суходольский. – Л.: ЛГУ, 1976. – 120 с.
 16. Штоф В.А. Моделирование и философия / В.А. Штоф. – М.-Л.: Наука, 1966. – 276 с.
 17. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
- Рецензент: О.В. Степанов, доцент, к.т.н., ХНАДУ.
- Стаття надійшла до редакції 17 березня 2013 р.
-